

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Onderwerp

Advies naar aanleiding van de evaluatie van de
Tweede Kamer-, provinciale staten en Eerste
Kamerverkiezingen 2006/2007

1. Inleiding

Karakter evaluatie

Het is gebruikelijk dat de Kiesraad na afloop van verkiezingen het verloop van deze verkiezingen evalueert, waarbij tot nu toe in het bijzonder is bekeken of zich knelpunten in de uitvoeringspraktijk hebben voorgedaan. De Kiesraad heeft in lijn hiermee ook het verloop van de afgelopen drie verkiezingen, Tweede Kamerverkiezing (22 november 2006), provinciale statenverkiezingen (7 maart 2007) en Eerste Kamerverkiezing (29 mei 2007) geëvalueerd.

De afgelopen verkiezingen zijn bijzondere verkiezingen geweest, onder andere omdat het hele verkiezingsproces met meer dan gemiddelde belangstelling is gevolgd, zowel door een waarnemersmissie van de OVSE (bij de Tweede Kamerverkiezing) als vanuit politiek en maatschappij. Twee commissies hebben inmiddels een rapport uitgebracht over respectievelijk de besluitvorming bij de introductie van stemmachines en de wenselijke inrichting van het verkiezingsproces in de toekomst. Ook de Kiesraad heeft met een andere bril naar de afgelopen verkiezingen gekeken dan voorgaande jaren. Hij heeft daarbij verschillende conclusies getrokken, die in het onderhavige advies alleen zijdelings aan de orde komen. De meer algemene conclusies van de Kiesraad zijn niet in dit advies verwoord, maar zijn verwerkt in zijn reactie op het rapport van de commissie inrichting verkiezingsproces¹ en in het komende advies over het kabinetsstandpunt terzake. Het onderhavige advies is beperkt tot uitvoeringstechnische zaken die geen direct verband houden met algemene vraagstukken rond de inrichting van het verkiezingsproces en de daarbij in te zetten middelen. In dit opzicht is het onderhavige advies niet te beschouwen als de neerslag van een integrale evaluatie van de verkiezingen.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Inlichtingen
mw. drs. P.J. Young
T (070) 426 6266
F (070) 426 6489

Uw kenmerk

Blad
1 van 18

Aantal bijlagen
0

Bezoekadres
Herengracht 21
2511 EG Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.kiesraad.nl

¹ Reactie op het rapport 'Stemmen met vertrouwen' van de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces van 15 oktober 2007, te vinden op www.kiesraad.nl.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
2 van 18

Als er één ding overigens wel is gebleken de afgelopen periode, is het dat het belang van juiste procedures en andere uitvoeringstechnische aspecten niet moet worden onderschat.

Betrokkenheid uitvoeringspraktijk

Voorafgaand aan het opstellen van dit advies heeft het secretariaat van de Kiesraad enkele bijeenkomsten georganiseerd met de ambtelijke vertegenwoordigers van de hoofdstembureaus en met contactpersonen van de landelijke partijbureaus. Deze bijeenkomsten hebben de Kiesraad meer inzicht verschaft in de problemen die zich in de uitvoeringspraktijk voordoen. Tijdens de bijeenkomsten zijn mogelijke veranderingen besproken en van commentaar voorzien. De Kiesraad heeft vervolgens in een eigenstandige afweging zijn conclusies getrokken, op basis waarvan dit advies is opgesteld. Hierbij zijn ook de evaluaties zoals uitgevoerd door het Informatiepunt Verkiezingen, die u reeds eerder heeft ontvangen, betrokken.²

Ook meer aandacht nodig voor voorlichting

Naast zaken die naar het oordeel van de Kiesraad nopen tot wijziging van de Kieswet zijn er onderwerpen waarvan is gebleken dat deze meer aandacht behoeven in de voorlichting. Voor een deel van deze onderwerpen, onder andere de kandidaatstelling bij Eerste Kamerverkiezingen, rekent de Kiesraad deze voorlichting tot zijn eigen verantwoordelijkheid. Het belang van een goede en tijdige voorlichting, met name voor mensen in de uitvoeringspraktijk in de gemeenten en bij de politieke partijen, wordt door de Kiesraad nogmaals onderstreept.

Apart advies over bijstandverlening in het stemlokaal

Ten aanzien van het onderwerp 'Bijstandverlening in het stemlokaal' en in het bijzonder ten aanzien van bijstandverlening aan analfabeten en zij die de Nederlandse taal niet of onvoldoende beheersen, kan gelet op de ervaringen van de afgelopen verkiezingen³, een aantal zaken worden opgemerkt. De Kiesraad is van oordeel dat dit onderwerp bijzondere aandacht verdient en zal hierop op korte termijn in een apart advies terugkomen.

Wetsvoorstel houdende enkele technische wijzigingen van de Kieswet

Een aantal van de bij de afgelopen verkiezingen geconstateerde knelpunten zijn nu niet meer in dit advies opgenomen, omdat ze reeds in eerdere adviezen van de Kiesraad aan de orde zijn gesteld. Het betreft onder andere punten die zijn verwerkt in het wetsvoorstel tot technische wijziging van de Kieswet dat onlangs

² Aanbieding evaluaties Informatiepunt Verkiezingen, 23 augustus 2007, kenmerk 2007-275292.

³ Zie onder meer het rapport 'Verkiezingen in Stadsdeel Bos en Lommer Gemeente Amsterdam' van 4 september 2006 en het rapport 'Evaluatie stemprocedure, Stadsdeel- en gemeenteraadsverkiezingen 2006' van 2 oktober 2007, beide van de Gemeentelijke Ombudsman van Amsterdam.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
3 van 18

bij de Tweede Kamer is ingediend.⁴ De Kiesraad heeft dan ook met instemming kennis genomen van dit wetsvoorstel.

Leeswijzer

In dit advies wordt allereerst ingegaan op punten die de voorbereiding van de kandidaatstelling betreffen. Daarna komen diverse onderwerpen aan bod die te maken hebben met de kandidaatstelling als zodanig of het daaropvolgende onderzoek naar de geldigheid van de kandidatenlijsten. De meeste van deze onderwerpen spelen bij de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer. Vervolgens zal worden stilgestaan bij onderwerpen met betrekking tot de stemming en vaststelling van de uitslag van de verkiezingen. Tot slot wordt stilgestaan bij enkele zaken die bij verschillende verkiezingen van belang zijn, te weten de wijziging van de gemachtigde van een politieke groepering, de afgifte van een algemene volmacht en gedragingen van stembureauleden.

2. Vermelding van kandidaten op de kandidatenlijst

Bij de kandidaatstelling voor de Tweede Kamerverkiezing heeft de Kiesraad, net als bij vorige verkiezingen, gemerkt dat er in de praktijk onduidelijkheid bestaat over de precieze wijze van vermelding van kandidaten op de kandidatenlijst. De problemen betreffen voornamelijk de vermelding van de adresgegevens van bedreigde kandidaten op de lijst en de vermelding van de woonplaats van de kandidaat op de lijst.

In artikel I 3 van de Kieswet wordt voorgeschreven dat kandidatenlijsten ter inzage worden gelegd ter secretarie van de gemeenten waar de hoofdstembureaus zijn gevestigd. Ook ingediende ondersteuningsverklaringen worden op basis van dit artikel ter inzage gelegd. Dit betekent dat persoonsgegevens, waaronder het woonadres van kandidaten en ondersteuners, openbaar zijn.⁵

Vermelding adresgegevens bedreigde kandidaten

In aanloop naar de Tweede Kamerverkiezing werd algemeen aangenomen dat het niet de bedoeling kon zijn dat bedreigde kandidaten die beveiligd werden, met vermelding van hun woonadres op de kandidatenlijst zouden komen. De huidige formulering in het Kiesbesluit bood echter weinig ruimte om dit niet te doen. In artikel H 2 van het Kiesbesluit is op dit moment geregeld dat een kandidaat op de

⁴ Kamerstukken II, 2006-2007, 31 115.

⁵ De Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft op 22 februari 1996 (ABR 22-2-1996, H01.95.0338) geoordeeld dat, omdat de kandidatenlijsten voor een ieder ter inzage hebben gelegen, de gegevens die deze stukken bevatten dus openbaar zijn. Ook in een uitspraak van de Rechtbank Dordrecht van 11-01-2002 (Awb 01/812) wordt geoordeeld dat documenten openbaar moeten worden geacht, als zij uit andere hoofde openbaar zijn, zijn geweest of gemaakt, omdat zij bijvoorbeeld voor een ieder ter inzage hebben gelegen.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
4 van 18

lijst wordt vermeld met zijn woonplaats. Daarnaast kon de vermelding van de desbetreffende adresgegevens ook niet met een beroep op andere regelgeving achterwege blijven. Zo kan op de Wet bescherming persoonsgegevens in dergelijke gevallen geen beroep worden gedaan, omdat de wet op grond van artikel 2 niet van toepassing is op verwerking van persoonsgegevens ten behoeve van de uitvoering van de Kieswet. Uiteindelijk is in een dergelijk geval bij de kandidaatstelling een briefadres aangemerkt als adres op de kandidatenlijst in plaats van een woonadres. De Kiesraad kan zich voorstellen dat tijdelijk voor deze interpretatie is gekozen, maar is van mening dat een briefadres in principe niet kan worden beschouwd als een woonadres en adviseert u de huidige regeling op dit punt aan te passen zodat zij aansluit bij de huidige praktijk.

Hierbij is het van belang om de groep mensen die gebruik kan maken van een briefadres op de kandidatenlijst goed af te bakenen, zodat helder is welke kandidaten er wel en niet voor in aanmerking komen. Een briefadres kan op grond van de wet Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA) worden aangevraagd door mensen zonder vaste verblijfplaats of door mensen die door omstandigheden in een instelling wonen. Bedreigde kandidaten zullen echter normaliter niet tot deze doelgroep behoren. Ook de in artikel 102 van de Wet GBA opgenomen mogelijkheid voor iemand om geheimhouding van zijn gegevens te verzoeken, biedt in casu geen oplossing, nu deze alleen ziet op de beperking van verstrekking van gegevens aan derden.

De Kiesraad adviseert u om deze reden om in de wet GBA een expliciete regeling te treffen voor bedreigde personen die niet in een instelling (zoals een blijf-van-mijn-lijf-huis) verblijven. In artikel 67 van de Wet GBA zouden bedreigde personen als aparte categorie genoemd kunnen worden. Vervolgens kan in het Kiesbesluit worden verwezen naar deze uitzondering in de Wet GBA. Dit zou het mogelijk maken voor bedreigde kandidaten om met vermelding van een briefadres deel te nemen aan de verkiezingen. De Kiesraad vindt overigens met het oog op de transparantie van het verkiezingsproces dat vermelding van een briefadres van kandidaten op de lijst een uitzondering op de regel moet blijven en dat in algemene zin geaccepteerd moet worden dat de openbare functie die kandidaten op de lijst van een politieke groepering wensen te vervullen, met zich brengt dat hun adresgegevens in beginsel openbaar zijn.

Woonplaatsvermelding op kandidatenlijsten

Ten slotte blijkt in de praktijk dat niet altijd duidelijk is wat wel en wat niet als woonplaats op de kandidatenlijst kan worden vermeld. Te denken valt aan de vermelding van Scheveningen in plaats van 's-Gravenhage. De Kiesraad heeft in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2006 signalen gekregen dat hier door gemeenten verschillend mee om is gegaan. Op dit moment wordt in veel gemeenten de vermelding in het GBA als uitgangspunt genomen voor de vermelding op de kandidatenlijst. Uitgangspunt van het GBA is

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
5 van 18

dat niet de woonplaats maar de gemeentenaam is opgenomen. Slechts in uitzonderlijke gevallen is vermelding van de woonplaats toegestaan. Dit is het geval indien een gemeente meerdere woonplaatsen omvat die een zelfde straatnaam kennen (bijv. Dorpstraat). Het volgen van de vermelding in het GBA heeft derhalve als nadeel dat het voor een kleine groep kandidaten wel is toegestaan om met hun woonplaats op de kandidatenlijst vermeld te staan en voor een andere groep kandidaten niet.

Met name bij gemeenteraadsverkiezingen verwachten kandidaten electoraal voordeel te behalen met de vermelding van (een deel van) de woonplaats. De Kiesraad kan zich voorstellen dat kandidaten hier belang aan hechten en adviseert u de regeling omtrent de vermelding van de woonplaats van kandidaten op de kandidatenlijst te verruimen. Een naar het oordeel van de Kiesraad bevredigende oplossing is om aansluiting te zoeken bij het plaatsnamenregister in het Staatsalmanak. Deze lijst wordt jaarlijks bijgewerkt op basis van gegevens van het ministerie van BZK. In het register zijn circa 4000 plaatsnamen opgenomen. Aansluiting bij het register biedt gemeenten duidelijkheid over wat wel en niet is toegestaan en kandidaten kunnen nauwkeuriger laten zien waar ze wonen.

3. Meervoudige kandidaatstelling

Op grond van artikel H 7 lid 3 van de Kieswet dient van de kandidaat die geen ingezetene is van de provincie waar hij zich kandidaat stelt, een verklaring bij de lijst te overleggen waaruit blijkt dat hij voornemens is zich bij benoeming te vestigen in de provincie.⁶ Indien het aan het hoofdstembureau bekend is dat betrokkene meerdere verklaringen van voorgenomen vestiging heeft overgelegd, dient de kandidaat ingevolge artikel I 6, eerste lid, aanhef en onder f van de Kieswet, van de lijst geschrapt te worden. In samenhang gezien betekent dit dat een kandidaat naast zijn eigen provincie slechts in één andere provincie op de lijst kan staan; dat hij derhalve op twee lijsten kan voorkomen en dat slechts één verklaring van voorgenomen vestiging kan worden overgelegd.

In de praktijk is het voor een hoofdstembureau echter lastig om te controleren of een kandidaat zich in andere provincies, of in geval van gemeenteraadsverkiezingen in andere gemeenten, 'ongeoorloofd' kandidaat heeft gesteld. In de Kieswet is niet geregeld dat hiervoor een uitwisseling van gegevens moet plaatsvinden en in de praktijk gebeurt dit, voor zover de Kiesraad heeft kunnen nagaan, ook niet. Hierdoor komt alleen bij toeval (bijvoorbeeld via de media) aan het licht dat er sprake is van ongeoorloofde meervoudige kandidaatstelling. Ook bij de laatste provinciale statenverkiezingen zou sprake zijn geweest van

⁶ Voor gemeenteraadsverkiezingen geldt een vergelijkbare regeling, ook daar kan een kandidaat één verklaring van voorgenomen vestiging afleggen.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
6 van 18

bekende Nederlanders die als lijstduwer op de lijst stonden en zich in teveel, dat wil zeggen meer dan twee, provincies kandidaat hadden gesteld. Signalen hierover zijn uit de media ontvangen: de Kiesraad heeft dit niet zelf kunnen nagaan nu hij niet over de verschillende kandidatenlijsten beschikt.

Als ongeoorloofde meervoudige kandidaatstelling plaatsvindt, is de kans groot dat het pas ontdekt wordt op het moment dat de kandidatenlijsten onherroepelijk zijn vastgesteld. De Kiesraad is voornemens bij een volgende verkiezing waar zich ongeoorloofde meervoudige kandidaatstelling kan voordoen (gemeenteraadsverkiezingen en provinciale statenverkiezingen) meer voorlichting over dit onderwerp te geven. Daarnaast hecht de Kiesraad eraan dat er daadwerkelijk tijdig, dat wil zeggen vóórdat de lijsten definitief zijn, gecontroleerd kan worden of er sprake is van ongeoorloofde meervoudige kandidaatstelling. Hij adviseert u dan ook om in de Kieswet een regeling op te nemen over onderlinge uitwisseling van gegevens van kandidaten. Omdat het naar het oordeel van de Kiesraad praktisch onhaalbaar is dat alle gemeenten de kandidatenlijsten met elkaar uitwisselen en onderling controleren, zou de gegevensuitwisseling beperkt moeten worden tot die kandidaten die een verklaring van voorgenomen vestiging hebben afgelegd. Indien de namen van deze kandidaten ergens op een centraal punt, bijvoorbeeld aan de Kiesraad, door gemeenten worden aangeleverd, kan aan het hoofdstembureau voor de desbetreffende verkiezing gemeld worden wanneer sprake is van ongeoorloofde meervoudige kandidaatstelling. Het hoofdstembureau kan dan bij de beoordeling van de kandidatenlijsten besluiten op grond van artikel I 6, eerste lid, aanhef en onder f van de Kieswet de desbetreffende kandidaat te schrappen.

4. Lijstengroep binnen één provincie

In de Kieswet is een regeling opgenomen die het voor politieke groeperingen mogelijk maakt om bij Eerste Kamerverkiezingen in één provincie meerdere lijsten in te dienen en deze vervolgens tot een lijstengroep te verbinden.⁷ Anders dan bij Tweede Kamerverkiezingen geldt niet dat het voor de totstandkoming van lijstengroepen om lijsten moet gaan die in verschillende kieskringen (provincies) zijn ingeleverd. Uit de parlementaire behandeling blijkt dat sommige politieke groeperingen in het verleden behoefte hadden om in één provincie verschillende kandidatenlijsten in te dienen, vermoedelijk om lijstuitputting te voorkomen.⁸

Uit de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel dat geleid heeft tot de herziening van de Kieswet in 1989 blijkt dat sinds de wijziging van het systeem van restzetelverdeling in 1983 de mogelijkheid om in één provincie meerdere lijsten van dezelfde groepering in te dienen haar betekenis voor een belangrijk deel heeft verloren, aangezien het niet meer mogelijk is daarmee de

⁷ Zie artikel R 10, lid 2, van de Kieswet.

⁸ Vgl. Hand. II, nr. 20264, nr. 3, p. 87.

restzetelverdeling te beïnvloeden.⁹ Van regeringswege is toen echter toch besloten de regeling voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer op dit punt te handhaven; redenen hiervoor zijn helaas in de parlementaire behandeling niet terug te vinden. Bij diezelfde herziening van de Kieswet is de regeling inzake het maximum aantal kandidaten per lijst aangepast waarmee voor alle verkiezingen één uniforme regeling zou gaan gelden. Het is nu mogelijk om onder bepaalde voorwaarden meer dan dertig kandidaten op de lijst te zetten. Dit heeft er naar mag worden aangenomen aan bijgedragen dat politieke groeperingen niet meer de noodzaak zien om in één provincie meerdere lijsten in te dienen. Het gevaar van lijstuitputting is immers niet meer reëel. Sinds de wetswijziging in 1989 heeft slechts één groepering eenmalig bij de verkiezingen in 1991 gebruik gemaakt van de mogelijkheid om als politieke groepering in dezelfde provincie meerdere lijsten in te dienen.¹¹ Sindsdien is er in een zittingsperiode van de Eerste Kamer ook geen situatie van lijstuitputting ontstaan bij groeperingen die het maximaal aantal kandidaten op de lijst hadden gezet.

Navraag bij verschillende politieke groeperingen heeft opgeleverd dat zij geen behoefte meer hebben aan een regeling om in één provincie meerdere lijsten in te leveren. Mede gelet hierop adviseert de Kiesraad u om deze toch wat vreemde eend in de bijt uit de Kieswet te schrappen.

5. Inlevering van kandidatenlijsten

De werkzaamheden met betrekking tot de kandidaatstelling die bij de verkiezingen voor Tweede Kamer, provinciale staten en gemeenteraden aan de hoofdstembureaus zijn opgedragen, zijn bij de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer over twee organen verdeeld. Ingevolge artikel R 1 van de Kieswet neemt de commissaris van de Koningin, of een door gedeputeerde staten aangewezen lid van dat college, de kandidatenlijsten in ontvangst. Op grond van de bepalingen van hoofdstuk S van de Kieswet onderzoekt het centraal stembureau vervolgens de geldigheid van de kandidatenlijsten en beslist het daarover.

Vermoedelijk is deze taakverdeling in het leven geroepen om de leden van provinciale staten tegemoet te komen. Vóór de herziening van de Kieswet in 1989 was namelijk in de Kieswet bepaald dat de inlevering van de kandidatenlijsten ten behoeve van de Eerste Kamerverkiezing persoonlijk moest plaatsvinden door een lid van provinciale staten. Dit paste in het systeem voor de overige bij de Kieswet geregelde verkiezingen waarbij de inlevering plaatsvindt door een *kiezer*. Het was voor een lid van provinciale staten alleen mogelijk om in zijn 'eigen provincie' de kandidatenlijst in te leveren.

⁹ Vgl. Hand. II, nr. 20264, nr. 8, p. 83.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
8 van 18

Nu tegenwoordig in artikel R 1 van de Kieswet is geregeld dat *een ieder* door persoonlijke overhandiging een kandidatenlijst kan inleveren, lijkt de achterliggende gedachte van inlevering van de kandidatenlijst bij de provincie te zijn vervallen. Daarop aansluitend kunnen in algemene zin vraagtekens worden gezet bij de rol van de provincie bij de inlevering van de kandidatenlijst. Feitelijk vervult de provincie hier niet meer dan een 'brievenbusfunctie'. Gebleken is bovendien dat in de praktijk onduidelijkheid bestaat over de taak van de provincie in deze. In sommige provincies bestond bij de laatste verkiezing de gedachte dat het de taak van de commissaris van de Koningin was de ingeleverde stukken te controleren, terwijl die taak op grond van de wet bij het centraal stembureau ligt.

De Kiesraad ziet geen aanleiding deze taakverdeling tussen de commissaris van de Koningin en het centraal stembureau bij de kandidaatstelling van Eerste Kamerverkiezingen langer te handhaven en adviseert u deze 'brievenbusfunctie' van de provincies te laten vervallen.

Centrale kandidaatstelling voor Eerste Kamerverkiezingen

Op dit moment is in artikel H 2 van de Kieswet een regeling opgenomen over centrale kandidaatstelling voor de verkiezing van de Tweede Kamer en provinciale staten (voor provincies die uit meer dan één kieskring bestaan). Politieke groeperingen die in alle kieskringen met gelijklopende lijsten deelnemen en die bij de laatstgehouden verkiezingen voor het betreffende orgaan tenminste één zetel hebben behaald, kunnen één gelijklopende kandidatenlijst indienen bij het hoofdstembureau in de gemeente Den Haag (Tweede Kamerverkiezing) of bij het hoofdstembureau in de provinciehoofdstad (provinciale statenverkiezingen). Daarnaast kunnen politieke groeperingen die bij de vorige verkiezingen meer dan vijftien zetels hebben behaald (en om die reden meer dan dertig kandidaten op de lijst mogen zetten), de laatste vijf kandidaten op de lijsten van alle kieskringen verschillend laten zijn.

Meerdere politieke groeperingen hebben aangegeven de huidige procedure rondom de kandidaatstelling van de Eerste Kamerverkiezingen als zeer omslachtig te ervaren. In iedere kieskring waar deelgenomen wordt moet een kandidatenlijst op de dag van kandidaatstelling worden ingediend en van iedere kandidaat die op de lijst voorkomt moet een originele instemmingsverklaring worden overgelegd. De omvangrijke administratie die dit met zich brengt lijkt te meer overbodig nu de deelnemende partijen steeds meer in alle kieskringen precies dezelfde lijsten inleveren. Bij de laatste drie gehouden Eerste Kamerverkiezingen hebben alle partijen eenzelfde lijst ingediend in de kieskringen waarin zij deelnamen. Uitbreiding van de Kieswet met een regeling voor centrale kandidaatstelling bij Eerste Kamerverkiezingen komt naar het oordeel van de Kiesraad dan ook tegemoet aan de wens van politieke groeperingen, aangezien het een behoorlijke verlichting van hun werkzaamheden meebrengt.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
9 van 18

De Kiesraad adviseert u dan ook centrale kandidaatstelling mogelijk te maken bij Eerste Kamerverkiezingen. Het ligt voor de hand om de centrale kandidaatstelling bij de Kiesraad te laten plaatsvinden, zonder tussenkomst van bijvoorbeeld het hoofdstembureau in Den Haag. Dit brengt, in vergelijking met de huidige regeling, geen taakverzwaring voor de Kiesraad mee. Nu vindt immers ook het onderzoek van de kandidatenlijsten en de beslissing over de geldigheid van de lijsten plaats bij het centraal stembureau.

Bij de nadere uitwerking van een regeling van centrale kandidaatstelling voor de Eerste Kamerverkiezingen dient aandacht te zijn voor de ondertekening van de (provinciale) lijst door een lid van provinciale staten. Om te voorkomen dat van iedere deelnemende provincie een lid dezelfde kandidatenlijst moet ondertekenen, adviseert de Kiesraad om vergelijkbaar met Tweede Kamerverkiezingen het principe van de ondersteuningsverklaring te introduceren. Van iedere provincie waar deelgenomen wordt, zou dan bij de kandidaatstelling een verklaring van ondersteuning van (tenminste) één lid van provinciale staten overgelegd dienen te worden.

Een bijkomend argument om centrale kandidaatstelling in te voeren blijkt bij het herstel van verzuim. Nadat het centraal stembureau de kandidatenlijsten heeft onderzocht, worden de inleveraars per aangetekende brief op de hoogte gesteld van eventuele verzuimen die geconstateerd zijn. De Kiesraad heeft gemerkt dat deze regeling voor de Eerste Kamerverkiezingen minder goed aansluit bij de praktijk: meerdere contactpersonen van de landelijke bureaus van politieke groeperingen hebben aangegeven het herstellen van verzuim voor hun groepering te willen coördineren. Dit is voor hen van belang aangezien hun groepering in alle kieskringen dezelfde lijsten heeft ingeleverd en er derhalve over het algemeen in alle kieskringen dezelfde verzuimen zijn geconstateerd. Dit probleem wordt opgelost indien centrale kandidaatstelling wordt ingevoerd. Dan is er namelijk sprake van slechts één inleveraar per groepering en derhalve ook één persoon die op de hoogte moet worden gesteld van geconstateerde verzuimen.

De Kiesraad is van mening dat een regeling over centrale kandidaatstelling in de plaats kan komen van de reeds bestaande regeling van inlevering in de provincie. Het is onwenselijk dat de inlevering op provinciaal niveau blijft bestaan naast een regeling van centrale kandidaatstelling, aangezien er naar het oordeel van de Kiesraad slechts zeer sporadisch van de mogelijkheid gebruik zou worden gemaakt, terwijl er een relatief grote organisatie bij de provincies aan ten grondslag zou moeten liggen. Dit betekent dat, in tegenstelling tot de regeling voor centrale kandidaatstelling voor de Tweede Kamerverkiezingen, alle groeperingen gebruik moeten (kunnen) maken van de mogelijkheid van centrale kandidaatstelling zonder dat als eis wordt gesteld dat in alle provincies deel wordt genomen. Het is ten slotte voor sommige groeperingen praktisch gezien niet

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
10 van 18

goed mogelijk om in alle provincies deel te nemen, aangezien zij niet in alle provinciale staten zijn vertegenwoordigd. De Kiesraad is verder van oordeel dat een regeling voor centrale kandidaatstelling zou moeten inhouden dat groeperingen, voor de provincies waar zij deelnemen, één lijst indienen waarop de namen dezelfde zijn en in dezelfde volgorde zijn geplaatst, behoudens ten hoogste de laatste vijf.

Inleveraar

De bepalingen omtrent inlevering van kandidatenlijsten zijn steeds zo uitgelegd dat inlevering persoonlijk moet plaatsvinden door degene die als inleveraar op de lijst staat vermeld. De identiteit van de inleveraar wordt echter bij de inlevering niet gecontroleerd en ook is er in de Kieswet geen voorziening opgenomen voor het geval de lijst wordt ingeleverd door iemand anders dan degene die op de lijst vermeld staat. De Kiesraad adviseert u dit te regelen en daarbij te bepalen dat het als een herstelbaar verzuim wordt aangemerkt indien de inleveraar niet overeenkomt met de naam van de inleveraar op de kandidatenlijst.¹⁰

De Kiesraad heeft gemerkt dat sommige politieke groeperingen (per provincie dan wel per kieskring) twee versies van hun kandidatenlijst en machtigingen tot het plaatsen van een aanduiding voorbereiden, voor het geval de beoogde inleveraar op de dag van kandidaatstelling onverhoopt verhinderd blijkt te zijn. Bij de Eerste Kamerverkiezing van dit jaar heeft dit tot gevolg gehad dat in een aantal provincies abusievelijk de kandidatenlijst met de ene inleveraar samen met de machtiging van de andere inleveraar is ingeleverd en dat er in een provincie twee kandidatenlijsten zijn ingeleverd. Bij het onderzoek van de kandidatenlijsten is besloten dit als verzuimen aan te merken.¹¹ Op grond van artikel S 1 lid 3 sub e van de Kieswet werd de verklaring tot het plaatsen van een aanduiding geacht te ontbreken aangezien de op de machtiging genoemde inleveraar niet overeenkwam met de inleveraar op de kandidatenlijst.

Om deze situatie in de toekomst te voorkomen zou hieraan bij een volgende verkiezing in de voorlichting aan politieke groeperingen aandacht moeten worden geschonken. De Kiesraad rekent dit tot zijn taak. De Kiesraad adviseert u daarnaast de wet- en regelgeving op dit punt te veranderen. Nu is het zo dat op

¹⁰ De naam van de inleveraar wordt eveneens vermeld op de machtiging tot het plaatsen van de aanduiding boven de kandidatenlijst van een politieke groepering. Ook gecontroleerd zou moeten worden of deze naam overeenkomt met degene die de lijst inlevert.

¹¹ Dit gebeurde door de PvdA. In de provincie Gelderland werd de verklaring tot het plaatsen van een aanduiding geacht te ontbreken aangezien de op de machtiging genoemde inleveraar niet overeenkwam met de inleveraar die op de kandidatenlijst stond. In de provincies Zeeland, Overijssel, Utrecht en Drenthe werd de lijst geacht niet te zijn ondertekend door (tenminste) één lid van provinciale staten omdat de ondertekenende leden op grond van artikel S 1, derde lid, aanhef en onder a, juncto artikel R 2 van de Kieswet buiten beschouwing moesten worden gelaten.

de kandidatenlijst personen worden aangewezen die bij verhindering van de inleveraar bevoegd zijn verzuimen te herstellen. Indien deze personen ook bevoegd zouden worden om bij verhindering van de inleveraar de kandidatenlijst in te leveren, is het niet meer noodzakelijk voor groeperingen om (per provincie) met verschillende versies van de kandidatenlijst te werken. Vanzelfsprekend zou deze *plaatsvervangend inleveraar* dan ook op moeten kunnen worden gemachtigd om de aanduiding boven de kandidatenlijst te plaatsen. Tevens zou geregeld moeten worden wie van de inleveraars wordt aangeschreven indien sprake is van verzuimen. De Kiesraad stelt voor dat alleen degene die daadwerkelijk een lijst heeft ingeleverd van de verzuimen op de hoogte wordt gesteld. Op de lijst dient dan vanzelfsprekend wel aangetekend te worden wie de inleveraar is geweest.

Diverse politieke groeperingen hebben aangegeven het een goede ontwikkeling te vinden als meerdere mensen als (potentiële) inleveraar kunnen worden aangemerkt. Als kanttekening gaven zij aan dat het alleen toegevoegde waarde zou hebben, indien zulks gecombineerd zou worden met een regeling voor centrale kandidaatstelling, aangezien degene die op de kandidatenlijst wordt aangewezen om in plaats van de inleveraar verzuimen te herstellen, doorgaans iemand van het partijbureau is die minder goed in staat is om op de dag van kandidaatstelling af te reizen naar (een of meerdere van) de provincies om de lijst in te leveren. De Kiesraad adviseert u hiermee rekening te houden.

De Kiesraad heeft ten slotte gemerkt dat veel politieke groeperingen in de veronderstelling zijn dat de inlevering nog steeds plaats moet vinden door een lid van provinciale staten. Deze gedachte wordt versterkt doordat de lijst door een of meer leden van de staten van de provincie moet worden ondertekend. De Kiesraad zal ook over dit punt bij een volgende verkiezing meer voorlichting geven.

Lijstencombinaties

De Kiesraad heeft met betrekking tot de lijstencombinatie geconstateerd dat het op basis van de huidige regelgeving niet mogelijk is om te controleren of de handtekening op de verklaring tot het verbinden van de lijst tot een lijstencombinatie, toebehoort aan degene die op de lijst is aangewezen als gemachtigde om de lijstencombinatie aan te gaan. De Kiesraad beveelt u daarom aan om deze controle mogelijk te maken, bijvoorbeeld door in de Kieswet te bepalen dat bij de verklaring tot het aangaan van een lijstencombinatie een kopie van een geldig legitimatiebewijs van de gemachtigde moet worden overgelegd.

Instemmingsverklaring

Op grond van de Kieswet dient van iedere kandidaat een instemmingsverklaring bij de lijst te worden overgelegd. Politieke groeperingen blijken bij Eerste Kamer-verkiezingen nogal eens te veronderstellen dat wanneer ze in ieder provincie

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
12 van 18

dezelfde lijst inleveren, volstaan kan worden met één originele verklaring van instemming per kandidaat. Dit is echter niet het geval; in iedere provincie waar deelgenomen wordt, dient van een kandidaat een origineel ondertekende instemmingsverklaring te worden overgelegd. Het aantal over te leggen instemmingsverklaringen zou overigens sterk verminderd kunnen worden indien de eerder genoemde mogelijkheid van centrale kandidaatstelling bij de verkiezing van de Eerste Kamer zou worden ingevoerd. Los van het feit of besloten wordt om over te gaan tot het invoeren van centrale kandidaatstelling, zal de Kiesraad bij een volgende verkiezing meer voorlichting geven over in welke gevallen instemmingsverklaringen overgelegd moeten worden.

Het is de Kiesraad in dit verband opgevallen dat ingevolge het betreffende model (model R 8) op de instemmingsverklaring niet vermeld hoeft te worden voor welke provincie de instemming geldt. Dit draagt ook bij aan het misverstand dat één instemmingsverklaring per kandidaat voldoende is. De Kiesraad adviseert u het model op dit punt aan te passen. Op het model van instemming voor de Tweede Kamer- en provinciale statenverkiezingen (model H 9) is reeds opgenomen dat de desbetreffende kieskring moet worden ingevuld.

6. Het onderzoek naar de kandidatenlijsten

Overbrenging kandidatenlijsten naar centraal stembureau

In artikel R 11 van de Kieswet is bepaald dat de kandidatenlijsten voor de Eerste Kamerverkiezingen na indiening bij de provinciale griffie voor een ieder ter inzage worden gelegd. Op de tweede dag na de kandidaatstelling doet de commissaris van de Koning de lijsten vervolgens in een pak en verzegelt dit. Het pak wordt na de verzegeling onverwijld overgebracht naar de voorzitter van het centraal stembureau. Nergens blijkt waarom de wetgever ervoor gekozen heeft om de kandidatenlijsten meteen na de kandidaatstelling ter inzage te leggen bij de provincie. De gedachte erachter zou kunnen zijn dat het zo mogelijk is voor de kiezer om in zijn provincie kennis te nemen van de ingediende kandidatenlijsten.

De terinzagelegging zorgt naar het oordeel van de Kiesraad voor een nodeloze vertraging in het proces. Wel kan de Kiesraad zich voorstellen dat een kiezer de mogelijkheid moet behouden de ingediende kandidatenlijsten in te zien. De Kiesraad is echter van oordeel dat het meer in aansluiting met de regeling voor de Tweede Kamerverkiezingen zou zijn wanneer de kandidatenlijsten pas ter inzage worden gelegd bij het centraal stembureau, *na* het onderzoek van de kandidatenlijsten. Dit heeft, naast uniformiteit, het voordeel dat lijsten die in een later stadium, bij het onderzoek van de kandidatenlijsten, ongeldig worden verklaard niet ter inzage worden gelegd. De Kiesraad acht het om deze redenen wenselijk dat de regeling met betrekking tot de terinzagelegging van de kandidatenlijsten bij de Eerste Kamerverkiezingen wordt aangepast en adviseert u te regelen dat de pakketten met lijsten eerder worden overgebracht naar het

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
13 van 18

centraal stembureau.¹² Als bijkomend voordeel zou dit het centraal stembureau meer tijd geven om de zitting ter onderzoek van de kandidatenlijst voor te bereiden. Op basis van de huidige regelgeving moet dit in een zeer korte periode (één avond) plaatsvinden. Een verlenging van deze periode komt de zorgvuldigheid van het proces naar het oordeel van de Kiesraad ten goede.

In artikel S 1 van de Kieswet is geregeld dat het centraal stembureau een zitting houdt ter onderzoek van de overgebrachte kandidatenlijsten. Hiertoe moeten de verzegelde pakken met kandidatenlijsten opengemaakt worden. Nergens is dit echter met zoveel woorden geregeld. De Kiesraad adviseert u te regelen door wie de verzegelde pakken geopend mogen worden. Naar het oordeel van de Kiesraad zou dit het beste kunnen worden opgedragen aan “de voorzitter van het centraal stembureau of een door hem aangewezen ambtenaar.”

Herstellen van verzuim

Uiterlijk op de derde dag na de zitting tot het onderzoek van de kandidatenlijsten kunnen verzuimen worden hersteld. In artikel S 1 lid 4 van de Kieswet is geregeld dat verzuimen kunnen worden hersteld op het ministerie van BZK. Aangezien het herstellen van verzuim op grond van de Kieswet plaats dient vinden bij het centraal stembureau, is hier sprake van een kennelijke vergissing.¹³ De Kiesraad adviseert u in de Kieswet op te nemen dat het herstellen van verzuim dient plaats te vinden bij het centraal stembureau.

7. Stemming en vaststelling uitslag

Tijdstip stemming

De Kiesraad heeft in een advies van 2 december 2003 de toenmalige minister van BZK geadviseerd om in de Kieswet een vast aanvangstijdstip voor de stemming van de Eerste Kamerverkiezingen op te nemen. De toenmalige minister voor Bestuurlijke vernieuwing en Koninkrijksrelaties heeft vervolgens naar aanleiding van dit advies in aanloop naar de afgelopen Eerste Kamerverkiezingen overleg gevoerd met de Kring van Commissarissen van de Koningin. De Kring heeft aangegeven in overleg zelf een aanvangstijdstip te willen vaststellen waardoor het wettelijk vastleggen van het aanvangstijdstip niet meer nodig zou zijn. Besloten is vervolgens dat de stemming op 29 mei jl. in iedere provincie om 10 uur zou beginnen.

Voor zover de Kiesraad heeft kunnen nagaan is de stemming ook in alle provincies omstreeks 10 uur begonnen. De Kiesraad acht het wenselijk dat de

¹² Indien wordt besloten om een vorm van centrale kandidaatstelling in te stellen bij de Eerste Kamerverkiezingen dan zal dat hierop zijn weerslag hebben en wellicht niet meer nodig zijn.

¹³ Overigens geldt dit ook voor de verwijzing naar het ministerie van BZK in de artikelen Y 12 en Y 16 van de Kieswet.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
14 van 18

verkiezingen ook in de toekomst in de verschillende provincies op hetzelfde tijdstip aanvangen en adviseert u hier tijdig voorbereidingen voor te treffen. De Kiesraad blijft er overigens een voorkeur hebben het aanvangstijdstip wettelijk te regelen en adviseert u nogmaals de Kieswet op dit punt aan te passen. Om potentieel calculerend gedrag als gevolg van divergerende aanvangstijden uit te sluiten zou in de wet opgenomen kunnen worden dat de stemming om 10 uur plaatsvindt. Ook voor de andere in de Kieswet geregelde verkiezingen is een vast aanvangstijdstip opgenomen. De Kiesraad ziet geen reden waarom dit voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer anders zou moeten zijn.

Bekendmaking verkiezingsuitslag

Na de stemming en vaststelling van de uitslag door de Kiesraad wordt de uitslag van Eerste Kamerverkiezingen op grond van artikel U 16, lid 1, van de Kieswet in een openbare zitting bekendgemaakt. Artikel U 16 verklaart verder de regeling rondom de bekendmaking van de uitslag van de verkiezingen van de Tweede Kamer (artikelen P 20, tweede tot en met vierde lid, en P 22) van toepassing. Zo is in artikel P 20, lid 3, van de Kieswet geregeld dat de op de zitting aanwezige kiezers mondeling bezwaren kunnen inbrengen. Vraag is of het voor de hand ligt om bij de zitting ter vaststelling van de uitslag van de leden van de Eerste Kamer alleen kiezers bezwaren te laten inbrengen.¹⁴ In feite betekent dit dat de groep beperkt blijft tot de leden van provinciale staten. Daarmee worden andere categorieën belanghebbenden, zoals bijvoorbeeld kandidaten, uitgesloten van de mogelijkheid om bezwaren in te brengen. De Kiesraad adviseert u om de groep mensen die bezwaar in kunnen brengen, te vergroten, bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij het begrip 'kiesgerechtigde' voor de provinciale statenverkiezingen. De Kiesraad is van mening dat deze verruiming gerechtvaardigd is met het oog op het indirecte belang van de kiezers van provinciale staten bij de uitslag van de Eerste Kamerverkiezing.

8. Wijziging aanduiding of gemachtigde politieke groepering

In artikel G 1, lid 6, van de Kieswet is geregeld dat een politieke groepering waarvan de aanduiding is ingeschreven in het register, een schriftelijk verzoek tot wijziging van deze aanduiding kan indienen bij het centraal stembureau. Indien een dergelijk verzoek wordt gedaan, dient het centraal stembureau na te gaan of het verzoek is ingediend door het bevoegd bestuur van de desbetreffende groepering. Hiertoe dient het centraal stembureau te beschikken over een recent

¹⁴ De Raad van State heeft op 19 februari 1990 (ABR 19-2-1990, R03.90.1059/Sp 71 en R03.90.1061/Sp 72) geoordeeld dat de omstandigheid dat een kiezer voor de raadsverkiezingen in gemeente A staat geregistreerd niet in de weg staat dat hij beroep in kan stellen tegen in het kader van de raadsverkiezing van gemeente B genomen beschikking. In casu betekent dit naar het oordeel van de Kiesraad echter op basis van de huidige regelgeving niet dat het begrip kiezer zodanig moet worden opgerekt dat iemand die geen kiezer is bij de Eerste Kamerverkiezingen bezwaar in kan dienen tijdens de openbare zitting ter vaststelling van de uitslag.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
15 van 18

bewijs van inschrijving in het handelsregister (een zgn. uittreksel van de Kamer van Koophandel).¹⁵ De Kiesraad heeft in een eerder uitgebracht advies reeds aanbevolen te regelen dat een politieke groepering die zijn aanduiding wil laten wijzigen een recent uittreksel van de Kamer van Koophandel moet overleggen.¹⁶ Daarnaast verdient het volgens de Kiesraad aanbeveling om te regelen dat tevens een recent uittreksel van de Kamer van Koophandel dient te worden overgelegd indien de gemachtigde of plaatsvervangend gemachtigde wordt gewijzigd. Ook in dat geval dient het centraal stembureau namelijk na te kunnen gaan of het verzoek is ingediend door het bevoegd bestuur. Dit kan het centraal stembureau alleen beoordelen op grond van een recent uittreksel van de Kamer van Koophandel.

In de praktijk is overigens gebleken dat het één bestuurslid van een vereniging wordt toegestaan wijzigingen door te voeren in het handelsregister van de Kamer van Koophandel, ongeacht wat er ten aanzien van vertegenwoordiging in de statuten van een vereniging is geregeld en ongeacht wie op dat moment het bevoegd bestuur vormt van een vereniging. Naar het oordeel van de Kiesraad is het zeer onwenselijk dat bij het doorvoeren van een wijziging in het handelsregister bij de Kamer van Koophandel niet gekeken wordt wie op grond van de statuten bevoegd is te handelen namens die vereniging. Bij de meeste verenigingen is de vertegenwoordiging belegd bij twee of meer personen, juist om te voorkomen dat één persoon verregaande wijzigingen kan doorvoeren.

Een en ander heeft tot gevolg dat de procedures rondom de wijziging van een aanduiding en de wijziging van de gemachtigden een stuk minder waterdicht zijn dan de Kiesraad tot nu toe veronderstelde. Deze situatie kan in theorie tot de ongewenste situatie leiden dat één (oud) bestuurslid de aanduiding van een groepering kan claimen door eerst de bestuursleden genoemd bij de Kamer van Koophandel aan te passen en vervolgens een verzoek bij de Kiesraad in te dienen om de gemachtigden te wijzigen. De andere (oud) bestuursleden hebben in dat geval het nakijken.

De Kiesraad verzoekt u dit aspect van de uitvoering van de Handelsregisterwet onder de aandacht te brengen bij de staatssecretaris van Economische Zaken en de minister van Justitie met het verzoek aan hen de Kamer van Koophandel te wijzen op de wenselijkheid van een andere uitvoeringspraktijk.

9. Gedragingen stembureauleden

¹⁵ Zie artikel 2 van de Handelsregisterwet 1996. In de praktijk wordt aangehouden dat een uittreksel minder dan zes maanden oud dient te zijn.

¹⁶ Zie advies van de Kiesraad over de aanpassing van de registratie voor politieke partijen van 28 juni 2007, te vinden op www.kiesraad.nl.

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
16 van 18

In de Kieswet en het Kiesbesluit staan bepalingen over de inrichting van het stemlokaal. Uitgangspunt hierbij is dat 'het stemlokaal zodanig is ingericht dat het stemgeheim is gewaarborgd'.¹⁷ De opstelling van de leden van het stembureau en de plaatsing van de stemmachines of stembus/stemhokjes moet controle daadwerkelijk mogelijk maken; de stembureauleden dienen elkaar en de stemmachines of stembus/stemhokjes goed kunnen zien.¹⁸ Ook dient de tafel voor de stembureauleden zo te worden geplaatst dat ook de in het stemlokaal aanwezige kiezers de verrichtingen van het stembureau kunnen gadeslaan. De Kiesraad verzoekt u in een volgende circulaire aandacht te besteden aan de spanning die kan ontstaan tussen 'een zodanige inrichting van het stemlokaal dat het stemgeheim is gewaarborgd' en 'het voor het publiek zichtbaar moeten zijn van de toegang tot het stemhokje'; stemhokjes en stemmachines dienen zodanig te worden opgesteld, dat noch de stembureauleden, noch de in het stemlokaal verblijvende kiezers kunnen waarnemen hoe een kiezer zijn stem uitbrengt.

De Kiesraad wil wijzen op het belang van het werk van stembureauleden voor de uitvoeringspraktijk van verkiezingen. De stembureauleden dragen een zware verantwoordelijkheid voor het verloop van de verkiezing in het stemlokaal. De Kiesraad onderkent het risico van een verschillende toepassing van onduidelijk geformuleerde voorschriften door afzonderlijke stembureaus. Een tijdige en heldere instructie van deze leden is daarom noodzakelijk. Evenals duidelijkheid over de toepassing en uitleg van wet en regelgeving.

Bij de Tweede Kamerverkiezing van 2006¹⁹ heeft zich in een stemlokaal een situatie voorgedaan waarin gedragingen van een stembureau lid het vermoeden van stembusfraude opleverden. Tijdens de openbare zitting van het centraal stembureau ter vaststelling van de uitslag van de Tweede Kamerverkiezing op 22 november 2006, zijn ook mondelinge bezwaren ingediend over gedragingen van stembureauleden. De Kiesraad adviseert u om in een volgende circulaire extra aandacht te besteden aan het gedrag van stembureauleden. Hierbij kan gedacht worden aan het bepalen dat de stembureauleden elkaar niet alleen dienen te kunnen zien, maar dat ook rechtstreeks oogcontact mogelijk moet zijn, en dat de leden van het stembureau regelmatig van positie ruilen, zodat niet steeds hetzelfde lid de stemmachine bedient.

¹⁷ Zie de artikelen J 15 t/m J 19 van de Kieswet en de artikelen J 13 t/m J 25 van het Kiesbesluit.

¹⁸ Circulaire van de Kiesraad van 18 januari 2007 voor de verkiezingen van de leden van de provinciale staten op 7 maart 2007; te vinden op www.kiesraad.nl.

¹⁹ In de gemeente Landerd is aangifte gedaan van een vermoeden van stembusfraude; een stembureau lid zou de stemcomputer gemanipuleerd hebben. De Rechtbank 's-Hertogenbosch heeft verdachte in eerste aanleg wegens gebrek aan bewijs vrijgesproken; het Openbaar Ministerie is in hoger beroep gegaan.

Bijstandverlening in het stemlokaal door een lid van het stembureau en bijvoorbeeld de situatie waarin een stembureaulid tevens kandidaat is, zal - zoals reeds aangekondigd in de inleiding – aan de orde komen in een separaat advies.

10. Conclusies en samenvatting

De Kiesraad is van oordeel dat het wenselijk is de wettelijke voorschriften inzake verkiezingen op een aantal wezenlijke punten aan te passen, teneinde te verzekeren dat de voorbereiding en de uitvoering van verkiezingen op een correcte en efficiënte wijze kan plaatsvinden. Voorts acht de Raad het noodzakelijk dat op een aantal zaken door middel van voorlichting aan de betrokkenen in de uitvoeringspraktijk meer informatie wordt verschaft.

De Kiesraad adviseert u in concreto om:

- de regeling over de vermelding van adresgegevens in overeenstemming te brengen met de praktijk, zodat het mogelijk wordt dat bedreigde kandidaten als uitzondering op de kandidatenlijst vermeld kunnen worden met een briefadres;
- de regeling omtrent de vermelding van de woonplaats op de kandidatenlijst te verruimen en te verduidelijken;
- in de Kieswet een regeling op te nemen over de uitwisseling van gegevens van kandidaten die een verklaring van voorgenomen vestiging hebben afgelegd, zodat in de toekomst ongeoorloofde meervoudige kandidaatstelling daadwerkelijk kan worden geconstateerd en tegengegaan;
- in de Kieswet de mogelijkheid te schrappen dat groeperingen bij de Eerste Kamerverkiezingen in één provincie meerdere lijsten in kunnen dienen om deze vervolgens tot een lijstengroep te verbinden;
- voor alle groeperingen verplichte centrale kandidaatstelling bij de Eerste Kamerverkiezingen in te voeren;
- een model voor een ondersteuningsverklaring voor de Eerste Kamerverkiezingen vast te stellen waarmee een lid van provinciale staten aan kan geven dat hij een lijst ondersteunt. Deze ondersteuningsverklaring kan in de plaats komen van de huidige regeling waarbij een lid van provinciale staten de kandidatenlijst ondertekent;
- te regelen dat een inleveraar van een lijst zich moet legitimeren en dat het niet kunnen tonen van een geldig legitimatiebewijs wordt aangemerkt als een herstelbaar verzuim;
- te regelen dat er naast de inleveraar van een kandidatenlijst ook een plaatsvervangend inleveraar kan worden aangewezen;
- in de Kieswet op te nemen dat een kopie van een geldig legitimatiebewijs van de gemachtigde moet worden overgelegd bij de verklaring tot het aangaan van een lijstencombinatie;

Datum
16 november 2007

Ons kenmerk
2007-0000489923

Onderdeel

Blad
18 van 18

- het model van de instemmingsverklaring bij de Eerste Kamerverkiezingen (model R 8) aan te passen, zodat duidelijk wordt voor welke provincie de instemming geldt;
- de regeling met betrekking tot de terinzagelegging van de kandidatenlijsten bij de Eerste Kamerverkiezingen aan te passen en in de Kieswet te regelen dat de pakketten met kandidatenlijsten bij de Eerste Kamerverkiezingen eerder worden overgebracht naar het centraal stembureau;
- te regelen dat de verzegelde pakken met kandidatenlijsten voor de Eerste Kamerverkiezingen (artikel S 1) geopend mogen worden door de voorzitter van het centraal stembureau of een door hem aangewezen ambtenaar;
- in de Kieswet te schrappen dat het herstel van verzuim bij de Eerste Kamerverkiezingen plaats dient te vinden bij het ministerie van BZK en in de regelgeving op te nemen dat dit plaats dient te vinden bij het centraal stembureau;
- een uniform aanvangstijdstip voor de stemming voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer in de wet op te nemen;
- in de Kieswet te regelen dat de groep mensen die bezwaar in kunnen brengen bij de openbare zitting ter vaststelling van de uitslag van de Eerste Kamerverkiezingen, wordt vergroot, door aansluiting te zoeken bij het begrip 'kiesgerechtigde' voor de provinciale statenverkiezingen;
- te regelen dat een recent uittreksel van de Kamer van Koophandel dient te worden overgelegd indien de gemachtigde of plaatsvervangend gemachtigde van een politieke groepering wordt gewijzigd;
- de bij de uitvoering van de Handelsregisterwet geconstateerde problemen met betrekking tot wijzigingen in de registers van de Kamers van Koophandel onder de aandacht te brengen bij de staatssecretaris van Economische Zaken en de minister van Justitie met het verzoek aan hen de Kamer van Koophandel te wijzen op de wenselijkheid van een andere uitvoeringspraktijk;
- tijdige en heldere instructie van stembureauleden waarbij voldoende aandacht is voor gedragingen van stembureauleden.

Plaats: Den Haag

Datum: 16 november 2007

w.g. H.R.B.M. Kummeling
w.g. J. Schipper-Spanninga